

НОРМАТИВНА БАЗА УКРАЇНИ ЩОДО МЕНЕДЖМЕНТУ ТЕРИТОРІЙ ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ

*Анісімова С.В., к.г.н., доцент,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет,
Україна
Svitlanaanisimova@meta.ua*

Розвиток міжнародного законодавства з питань збереження різноманіття рослин і тварин в контексті сталого розвитку, в тому числі шляхом формування системи природоохоронних територій заснованих на рішеннях Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку у Ріо-де-Жанейро у 1992 році. У результаті було прийнято п'ять підсумкових документів, особливе значення серед яких має Конвенція про охорону біологічного різноманіття (надалі — Конвенція про біорізноманіття), яка підкреслює, що збереження біорізноманіття є спільною справою для всього людства. Конвенція про біорізноманіття, сторонами якої є 193 країни світу, на своїй конференції в Японії у 2010 році поставила завдання (Цілі Аічі) створити до 2020 року систему природоохоронних територій на площі 17 % суходолу та 10 % морських акваторій, для чого було розроблено Стратегічний план збереження біорізноманіття на 2011 – 2020 роки.

Сучасні підходи Європейського Союзу у визначенні природоохоронних територій окреслені Директивою Ради 92/43/ЄС від 21 травня 1992 р. про збереження природного середовища існування, дикої флори та фауни, із змінами і доповненнями, внесеними Директивами 97/62/ЄС¹⁰, 2006/105/ЄС та Регламентом 2003/1882/ЄС (надалі — Оселищна директива) і Директивою 2009/147/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 30 листопада 2009 р. про захист диких птахів (надалі — Пташина директива).

Метою Оселищної директиви є сприяння збереженню біорізноманіття шляхом збереження природних оселищ і видів природної флори та фауни, які мають важливе значення для суспільства на території держав-членів Європейського Союзу. Двома базовими елементами Оселищної директиви є мережа природоохоронних територій NATURA

2000 (включає також об'єкти, створення яких закріплено Пташиною директивою) і сувора система охорони видів. В основі виділення територій, перспективних для включення до екологічної мережі NATURA 2000 відповідно до Оселищної директиви, лежить виділення середовищ існування (оселищ, біотопів тощо), яким характерна наявність відповідних складових (і біотичних, і абіотичних), що визначають їхню особливу роль у збереженні умов виживання й розвитку популяцій видів, котрі потребують охорони.

Природно-заповідний фонд (ПЗФ) України — ділянки суші і водного простору, природні комплекси та об'єкти, які мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища.

ПЗФ охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання. Україна розглядає цей фонд як складову частину світової системи природних територій та об'єктів, що перебувають під особливою охороною.

Згідно законодавству України правовий режим існування територій та об'єктів ПЗФ визначають наступні нормативні акти:

- ЗУ «Про природно-заповідний фонд України»;
- ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища України»;
- ЗУ «Про екологічну мережу України» № 1864-IV від 24.06.2004 р. зі змінами;
- ЗУ «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки» № 1989-III від 21.09.2000 р.;
- ЗУ «Про рослинний світ» № 591-XIV від 09.04.1999 р. зі змінами;
- ЗУ «Про тваринний світ» № 2894-III від 13.12.2001 р. зі змінами;
- ЗУ «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» № 2697-VIII від 28.02.2019 р. зі змінами;

- Земельний кодекс України (землі ПЗФ, згідно зі ст. 43 ЗКУ, віднесені до особливо цінних земель природоохоронного призначення);
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку включення територій та об'єктів до переліків територій та об'єктів екологічної мережі» від 16.12.2015 р. № 1196;
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил утримання та збереження полезахисних лісових смуг, розташованих на землях сільськогосподарського призначення» від 22 липня 2020 р. № 650.

Створення природоохоронних територій також передбачено іншими, діючими в Україні міжнародними конвенціями і угодами, а саме: ст. 2 Конвенції про водно-болотні угіддя міжнародного значення, головним чином як середовища перебування водоплавних птахів⁴ (надалі — Рамсарська конвенція), ст. 4 Конвенції про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (надалі — Бернська конвенція), ст. 2 Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин⁶ (надалі — Боннська конвенція), ст. 5 Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (надалі — Конвенція про всесвітню спадщину), ст. 4 Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат (надалі — Карпатська конвенція), ст. 4 Протоколу про охорону біорізноманіття Конвенції про захист Чорного моря від забруднення (надалі — Чорноморська конвенція), Програма ЮНЕСКО «Людина і біосфера».

Створення заповідних територій сьогодні є єдиним реально працюючим в Україні механізмом охорони природних екосистем, ландшафтів, рослинних угруповань та рідкісних видів з тих, охорона яких передбачена національним законодавством України. Інші природоохоронні напрямки, що існують у законодавчій площині, на кшталт формування екомережі або ведення Червоної та Зеленої книг, мають практичну реалізацію переважно у формі надання конкретним територіям статусу ПЗФ. Адже інших механізмів, наприклад доступної в країнах Євросоюзу системи, ділянок природоохоронних територій NATURA 2000, в Україні немає.